

Bekir ŞİŞMAN. Türk Kültüründe Evlilik (Geleneğin Son Yüzyılı – Samsun Örneği), Ankara: Kurgan Edebiyat Yayınları, 2017, ISBN: 978-605-2030-24-0, 264 sayfa.

Zeynep Safiye BAKİ NALCIOĞLU*

Ondokuz Mayıs Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Öğretim Üyesi Bekir Şişman'ın *Türk Kültüründe Evlilik (Geleneğin Son Yüzyılı – Samsun Örneği)* adını taşıyan yeni kitabı Kurgan Edebiyat Yayınları arasından çıkmıştır. Kitap, Türk kültür tarihinde evlilik âdetlerinin tarihsel açıdan incelenmesini ele alırken tarihî-edebedî metinleri temel almakta ve evlilikle ilgili temel kavramlara ayrıntılı olarak yer vermektedir. Ayrıca bu âdetlerin geçmişteki ve bugünkü durumunu Samsun ili örneği üzerinden karşılaştırmalı olarak çözümlenmekte ve günümüz evlilik uygulamalarını değerlendirmektedir. Yazar çalışma konusunu seçme nedenini, insanlığın geçiş dönemlerinden ve bu dönemlere ait pratiklerden özellikle evliliğin araştırma için zengin bir malzeme sunması, ailenin, milletin ve kültürün devamlılığını sağlaması ve toplumların evlilik müessesine verdikleri değer ile açıklamaktadır. Evlilik kurumunun ve düğün âdetlerinin Türk kültür tarihi içerisindeki önemini vurgulamak üzere hazırlanan çalışmanın asıl amacı ise, evlilikle ilgili günümüzde gerçekleşen kültür değişmelerini tespit etmek ve bu değişmeleri geçmişle karşılaştırmalı olarak incelemek olarak belirlenmiştir. Bu bakımdan yazar, evlilik töresi ve bu töreye ait geleneklerin Türk kültür evrenindeki karşılığını, yazılı

kaynaklardan yararlanmak suretiyle ortaya koyduğunu ifade etmiştir. Cumhuriyet dönemi incelemeleri için ise köyden kente göç olgusunun en yoğun şekilde yaşandığı illerden biri olarak nitelendirdiği Samsun ilini örneklem olarak seçmiştir. Evlilikle ilgili âdet, gelenek ve göreneklerin Samsun yöresindeki yarım yüzyıllık geçmişinin tespiti için yazılı kaynakların yanı sıra sözlü kaynaklardan yararlanmış, alan araştırmasını gözlem ve görüşme tekniklerini kullanarak merkez konumundaki üç ilçe (Atakum, Canik, İlkadım) ve bu ilçelere bağlı köylerde ve mahallelerde (Kesilli, Gölalan, Meyvalı, Sarışık, Köseli, Başkonak, Demirci, Ataköy, Ambarpınar, Hacınaipli, Düzören, Sarayköy, Düzardıç, Alanlı, İmamlar) gerçekleştirmiştir (2017: xiii-xiv).

Çalışma, Türkiye'de geçmişte ve günümüzde var olan beşik kertmesi, söz alma ve söz verme, berder, taygeldi, baldız ve kayınbiraderle evlenme, kardeş çocuklarının evliliği, kardeşle bacanak olma, otura kalma, kız kaçırma, görücü usulü ya da zorla evlenme gibi evlilik türlerinin ele alındığı, Türkiye'deki evliliklerin çevre ölçütüne, eş sayısına ve yapılan tercihlere göre tespitlerinin ve Türk kültüründeki evlenme yaşının değerlendirildiği "Giriş" kısmı ile başlamaktadır (2017: 1-25). Altı bölümden oluşan kitabın ilk bölümü "Türk Kültür Evreni Bağlamında

* Arş. Gör., Gazi Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Halk Bilimi Bölümü, Ankara/Türkiye, zeynepsafiyebaki@gmail.com

Evlenme Âdetleri; Kavramlar, Gelenekler ve Törenler” başlığını taşımaktadır. Yazar, Türkiye’deki evlenme törenlerinin yöreden yöreye, köyden köye ya da kır ile şehir merkezleri arasında küçük değişiklikler gösterdiğini ancak bazı tamamlayıcı unsurların Anadolu’nun pek çok yöresinde yaşatılan ortak gelenekler olduğunu belirtmiştir. Bu tamamlayıcı unsurlar arasında ise kız isteme, söz kesimi, nişan, düğün eğlencesi ve düğün sonrası gibi asli unsurlar ile görücülük, çeyiz asma, elbise/urba kesme, bohça hazırlama, gelin ve güvey hamamı, takı, kına gecesi, yengelik, sağdıçlık, gelinin allar giyinmesi, gelinin başından saçı saçılması, geline eşikte tabak-çanak kırdırılması, gelinin yoluna kuzu postu serilmesi, gerdek ve duvak töreni bulunmaktadır (2017: 28). Bu bölümde eş seçme, başlık/kalın, görücü çıkma/dünür gezme, nişan, çeyiz, ev/bark durumu, düğüne davet/okuntu, kına gecesi, düğün, gelin alma/gelin göçürme ve gelin indirme, nikâh, güvey, sağdıç, yengelik, gerdek, yüz görümlüğü, duvak, hediye ve bağış, geriliğe gitme uygulamaları ayrı başlıklar altında incelemiştir. Ayrıca düğünlerin akrabalık kurmak, sosyal yardımlaşma ve dayanışma duygusunu pekiştirmek ve sosyal çevre ile bağları kuvvetlendirmek gibi işlevleri de ele alınmıştır (2017: 27-70). “Türklerde Evlilik Âdetlerinin Tarihsel Arka Planı” başlıklı ikinci bölümde Orta Asya’daki Türk düğünlerine, Selçuklular, Osmanlılar ve Meşrutiyet dönemindeki evlilik âdetlerine ve Osmanlılarda Yörük ve Türkmen düğünlerine yer verilmiştir (2017: 71-94). Köktürk Yazıtlarında, Divânü Lügat’it-Türk’te, Kutadgu Bilig’de, Türk Destanlarında, Dede Korkut Hikâyelerinde ve Türk Halk

Hikâyelerinde evlilikle ilgili âdetlerin incelendiği üçüncü bölüm “Tarihi-Edebî Metinlerde Evlilik Âdetleri” başlığını taşımaktadır (2017: 95-111). Samsun’daki evlilik âdetlerinin yüzyıllık dönemini ele alan “Samsun’da Evlilik Âdetlerinin Yüzyıl Öncesi” başlıklı dördüncü bölüm ise, Canik Belediye Meclisi tarafından 1850 tarihinde alınan bir karar ile Meclis-i Ahkâm-ı Adliye’de “başlık akçesi”nin kaldırılmasına ilişkin oluşturulan ve Meclis-i Vâlâ tarafından kanunlaştırılarak bütün mutasarrıflıklara tebliğ edilen içerikten ve 1922 yılında Hayrettin Nâdi tarafından yazılan *Samsun Tarihi* adlı eserdeki “Eski Nikâhlar” ve “Eski Düğün ve Kına Gecesi” bölümlerinden hareketle şekillendirilmiştir (2017: 113- 118).

Kitabın “Samsun’da Evlilik ve Düğün Âdetlerinin Son Yarım Yüzyılı” başlıklı beşinci bölümünde ve “Evlilik Âdetlerinde Görülen Değişim” başlıklı altıncı bölümünde ise yazar, evlilikle ilgili geçmişten bugüne sürdürülen, değişen, kaybolan ya da eş adaylarının ve ailelerinin taleplerine göre üretilen âdetleri karşılaştırmalı olarak incelemiş ve günümüzdeki evlenme âdetlerindeki değişimler ile ilgili çıkarımlarda bulunmuştur. Beşinci bölümde görücüye çıkma, dünürçü gitme/kız isteme/söz kesme, nişan, düğün, hazırlık safhası/düğüne davet, ağırlık götürme, gelin hamamı, kına gecesi, çiçcilik/ciccilik geleneği, çeyiz serme, düğün yemeği, gelin göçürme, gelin arabası, damadın bağlanması, gerdek/zifaf gecesi, duvak töreni, damat sofrası, bürük çekme/yaşmak tutma, gelin başığı, bohça çıkarma, günümüz salon düğünleri, muhafazakâr düğünler ve düğün organizasyon şirketleri ele alınan konulardır (2017: 119-190). Altın-

cı bölümde ise yazar, toplumun kültürel değişimlerinin daha çok toplumun sosyal yapısında meydana gelen değişimlere bağlı olduğuna değinerek bu iki kavramın bir arada düşünülmesine dikkat çekmiş ve inceleme alanını sosyo-kültürel değişim olarak belirlemiştir. Kentleşme ve kentleşme süreci ile birlikte sosyal çevrenin, sosyal statünün, ekonomi ve eğitim düzeyinin değişmesinin de kültür değişimindeki rolüne ve kültürün dinamik yapısına vurgu yapmıştır. Evlilik âdetleri ve geleneklerin değişimini; evlenecek gençlerin eş seçiminde, düğünlerinin zamanı, mekânı konusunda karar almaları, akraba evliliklerinin azalması, evlilikte sıra gözetme anlayışının terk edilmeye başlaması, başlık parasının ortadan kalkması, geline takılan ziynet eşyasındaki farklılaşma, düğün zamanlarının her mevsime yayılması, evlenme yaşının artması, evlenecek çiftlerin tanışma ortamlarının çeşitlenmesi, sağdıçlık/yengelik geleneğinin işlevini yitirmesi, gelin arabasının süslenmesi, çeyiz ve çeyiz sandığı geleneğinin azalması, düğünlerde misafirlere hazır yemek ikram edilmesi, gelin hamamı, düğün konvoyunun yolunun kesilmesi gibi örnekler üzerinden açıklamıştır (2017: 191-205). “Sonuç” kısmında ise, Türk düğün âdetlerinin eski-yeni mukayesesinin, düğün âdetlerinin geleneksel formunu görme ve sürekliliğini izleyebilme fırsatı sunduğu belirtilmiştir. Yazarın yeni tip düğünler olarak nitelendirdiği salon düğünlerinde, eski ile yeninin kaynaşması sonucu sentezlerin ortaya çıktığına değinilmiştir. Kentleşme sonucunda köylerde yaşayan bazı düğün âdetlerinin kente taşındığına ancak son çeyrek asırda özellikle kent düğünlerinde yaşayan bazı âdetlerin köylere

aktarıldığına, adayların sanal ortamda da tanışabildiğine, Batı kültürünün teknolojiyi ve ekonomik gelişmeleri de arkasına alarak Türk kültürüne yaptığı etkiye dikkat çekilmiştir. Son olarak da Anadolu’daki Türk Düğününün Tipolojisi, “Tanışma, kız isteme/söz kesme, nişan, eksik görme, çeyiz serme, düğüne davet, gelin/damat hamamı, kına gecesi, düğün/eğlence/ikram, gelin alma/göçürme, kapı/yol kesme, bahşiş alma, saç, takı, gerdek, duvak, evirliçe/yediliçe/geriliçe gitme” şeklinde belirlenmiş fakat günümüz düğünlerinde gelin/damat hamamı geleneği ile duvak geleneğinin özellikle şehir merkezlerinde tamamen kaybolduğu ifade edilmiştir (2017: 206-209).

Türk kültür tarihinde evliliği bütüncül bir bakış açısı ile yorumlayan *Türk Kültüründe Evlilik*, kapsamlı literatür taraması ile geçmişten günümüze evlilik ile ilgili âdetleri, gelenek ve görenekleri bir araya getirmesi bakımından önem taşımaktadır. Yazılı kaynakların yanı sıra Samsun’da gerçekleştirilen alan araştırmasından elde edilen bilgilerle zenginleştirilen ve Samsun evlilik ve düğün âdetlerine odaklanan bu çalışma araştırmacılara, evlilikle ilgili geleneklerin geçmiş ile karşılaştırmalı inceleme sonuçlarını, günümüzdeki durumunu ve kültür değişmelerini göstermektedir. Bu bakımdan *Türk Kültüründe Evlilik* kitabının yöntemi ve içeriği ile hem evlilik konusunda bir başucu kitabı olacağı hem de yeni çalışmalar için örnek oluşturacağı söylenebilir.